ISSN 2078-5534. Вісник Львівського університету.Серія Філологічна. 2016. Випуск 63. С. 102–110
Visnyk of Lviv University. Series Philology. Issue 63. P. 102–110

УДК 81'28-112'42:27-278"

УКРАЇНСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ Й УКАЗИ ПРО ЗАБОРОНУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Богдан Сокіл

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра українського прикладного мовознавства,
вул. Університетська, 1/233, 79602 Львів, Україна
тел. (032) 239 4355; (067) 728 25 19

Проаналізовано погляди української інтелігенції на царські укази 1863, 1876 і 1881 років, якими практично забороняли існування української мови. Описано негативні наслідки, які мали ці заборони для розвитку української мови.

Ключові слова: мова, наріччя, указ, розпорядження, цензура, заборона, відміна заборон, наукова література.

Утиски української мови розпочали на початку XVIII ст. Уже в той час цензура й синодальні укази виступають проти вживання «особаго нарѣчія", тобто української мови в письменстві. Метою цих указів було бажання зробити російську мову державною та довести до літературного «объединенія" України з Московщиною. Цар Олександр Михайлович намагався підпорядкувати собі вільні українські друкарні, а відомий «російський реформатор" цар Петро I все-таки довершує справу, підпорядковуючи ці друкарні синодові в Москві указом від 5 жовтня 1720 р., де між іншим каже: «А и оныя церковныя старыя книги, для совершеннаго согласія съ великороссійскими, съ такими же церковними книгами сравнивать прежде печати, съ тѣми великороссійскими печатьями, дабы никакой розни и особаго нарѣчія въ немъ не было. А других никакихъ книгъ, ни прежнихъ, ни новыхъ изданій, не объявляя оныхъ въ духовной колегіи, и не взявъ отъ оной позволенѣя, въ такихъ монастыряхъ не печатать, дабы не могло въ такихъ книгахъ никакой въ церкви восточной противности и съ великороссійскою печатью несогласія произойти" [9, с 129–130].

Зауважимо, що указ від 1720 р. був першим законом у Росії, який мав стосунок до друку книжок. Він фактично зупинив розвиток української літератури. Найкращі розумові сили Петро I забрав до Москви, літературно-просвітній рух завмирає зовсім, завмирає й громадське життя. Однак на цьому царський уряд не зупинився. Укази, які обмежували розвиток української мови уряд видав вже наступного 1721 р. Та особливо згубними для української мови були циркуляри та укази 1863, 1876 та 1881 рр., які витіснили українську мову з усіх царин громадського життя, тобто, фактично заборонили її.

Українська суспільність виступила проти заборон української мови й усе частіше почала звертатися до уряду з петиціями, у яких вказувала на сумне становище рідної мови, згубну дію цих заборон та вимагаючи їх негайної відміни.

У грудні 1904 р. українська інтелігенція на святкуванні ювілею Івана Нечуя-Левицького ухвалила резолюцію, у якій просила відмінити заборони української мови. Через Олену Косач, Н. Дмитрієва, В. Науменка, І. Шрага учасники святкування передали резолюцію, яку підписали більше ніж 300 осіб, міністрові

© Сокіл Б., 2016

ISSN 2078-5534 Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2016. Випуск 63

внутрішніх справ. Українські інтелігенти висловили сподівання, що цар своїм указом відмінить закон від 18 травня 1876 р. [6, с. 1].

У зверненні до уряду учасники зібрання наголошували на тому, що закони, якими заборонено українську мову, а також і адміністративна практика дотримання їх виконання, не дають змоги розвиватися в Росії літературі українською мовою. Не поліпшує ситуацію й другий параграф згаданого закону, згідно з яким можна друкувати українською мовою історичні документи та белетристичні твори. Навіть і на тім вузькім полі незабороненого цензура, усупереч закону, посилила обмеження. По-перше, вона забороняла загалом усі переклади творів, хоч із тексту закону видно, що переклади творів белетристичних не повинні бути забороненими. По-друге, цензура не дозволяє взагалі белетристичних творів, призначених для дітей. По-третє, вона забороняє загалом періодичні видавництва, хоч би чисто белетристичні, незважаючи на те, що в законі з 1876 р. про періодику не сказано ні слова.

Українські інтелігенти звертали увагу міністра на сумні наслідки діє таких заборон, а саме:

1. Царські заборони торкалися не лиже художньої літератури, але й літератури духовно-морального змісту. Дія обмежень спричинила те, що досі в Росії не було надруковано Святого Письма українською мовою, незважаючи на те, що а) повний переклад Біблії видано за кордоном; б) є багато перекладів Євангелія і спеціальних частин Біблії Старого Завіту; в) багато осіб зверталося до цензури з проханням дозволити друкувати переклади Євангелія або всієї Біблії; г) Академія наук ще в січні 1862 р. схвалила переклад Євангелія П. Морачевского й рекомендувала його опублікувати.

Тоді як у Росії як християнській державі, наголошують автори звернення, Євангеліє надруковано сімдесятьма мовами, зокрема, вогульською, вотяцькою, зирянською, калмицькою, лапландською, пермською, чотирма наріччями татарської, жаргонами єврейсько-польському та єврейсько-німецькому тощо, лише майже двадцятимільйонний український народ не має права читати Святого Письма своєю рідною мовою.

2. Практикована цензурою заборона різних перекладів українською мовою позбавляє людей, здатних перекласти рідною їм українською твори класичних письменників, видати свої праці друком, а через те широку царину красного письменства загороджено українцям, вони не можуть ним користуватися.

3. У такому самому становищі перебуває й українська наукова література. У Росії не можна друкувати й поширювати не лише наукових досліджень українською мовою, але й заборонено популяризувати науки, які дуже необхідні для просвіти населення, а це негативно позначається на його культурному поступі.

4. Цензурна практика забороняє дитячу літературу українською мовою, отже, українські діти не можуть читати книжки своєю рідною мовою.

5. Окрім вищенаведених заборон різних галузей української літератури, заборонено й українські видавництва. Заборони ці стосуються лише українських періодичних видань, у той час як преса польською, вірменською, грузинською, єврейською, литовською розвивається вільно та без будь-яких обмежень. Підстав для такої заборони немає навіть з погляду обов'язкового до виконання «Устава о цензурѣ и печати".

6. Заборони, які тяжіють над українською мовою, викликали ще одне явище. Згідно з першим параграфом закону від 1876 р. не допускається в межах Росії «без спеціяльного дозволу головної управи в справах друку ніяких книжок і брошур

видаваних в українському наріччі". Оскільки головне управління у справах друку таких дозволів майже не давало, то на практиці заборонена в Росії кожна українська книжка, яка надрукована за кордоном. [5. с. 1–2]

Царська влада не тільки не дозволяла друкувати чи ввозити в Росію книжки українською мовою, але переслідувала й карала людей, які мали в себе вдома українські книжки або читали українською мовою Євангеліє чи переклади творів Гомера, Данте, Шекспіра, Пушкіна тощо.

Єдиним незабороненим полем для українського письменника була лише оригінальна белетристика. Однак, зауважували учасники зібрання, і цю вузесеньку ниву на практиці цензура дуже обмежувала. У різні часи цензурні заборони то послаблювали, то посилювали. Усе залежало від бажання цензора. Якщо мова белетристичних творів з життя інтелігенції, історичної белетристики, драми чи поезії видавалася йому штучною або в цих творах вживали слова *козак, гетьман, Україна* тощо (виділення наше – *Б. С.*), то їх забороняли. Панувала й найбільша не обмежена на практиці сваволя цензорів: нині забороняють те, що дозволено вчора і, може, буде дозволено завтра. Саме цензурування творів могло тривати до 6 місяців, тому цілком зрозуміло, що українські письменники були позбавлені в Росії права користуватися своєю мовою, а українська інтелігенція позбавлена своєї літератури, можливості викладу своїх думок.

Через те українські письменники мусили або зовсім зректися своєї діяльності, або переносити її за кордон, зі слов'янської держави до німецької, де була вільна українська преса. За такого становища письменники були позбавлені і літературного заробітку, і спілкування з публікою, а край втрачав своїх культурних робітників [5, с. 2].

15 (27) січня 1905 р. одеські українці внесли меморіал до президента комітету міністрів Вітте у справі заборони української мови. У вступному слові висловлено впевненість, що їхні думки схвалить та частина суспільства, котра «правдивий поступ рідного краю бачить в підтримуванні державного спокою і неприливнім заспокоюванню щоденних потреб народних» [7, с. 1]. Українські інтелігенти вважали за свій обов'язок звернути увагу комітету міністрів на одне з порушень обов'язкового в царській імперії закону, котрим адміністрація відміняє силу основних законів, принижує національні почуття малоруського народу й не дозволяє задовольняти щоденні народні потреби.

До 1863 р., зазначають у меморіалі, українське слово перебувало в таких самих юридичних і фактичних умовах, як єврейське, великоруське, польське, німецьке. У ті часи загального руху думки, діяльності й поривів до просвіти виходив журнал «Основа", де друкували твори українською мовою, крім белетристичних, а також статті наукового змісту, видавали духовні й наукові праці, брошури для народу, підручники, переклади, закони. Та від 1863 р. становище української літератури змінилося, хоч юридично залишилося такими самим, бо старі закони не змінили, а нових не прийняли.

У липні 1863 р. уряд з незрозумілих причин і підстав видав щодо української мови циркуляр, зміст котрого не виправданий ні наукою, ні фактами, ні потребами життя, ні державними інтересами.

Зазначимо, що через цю суто адміністративну заборону від 1863 до 1872 р. українською мовою було надруковано лише одну книжку, і то випадково, хоч цензура була завалена малоруськими рукописами. 1873 р. адміністрація трохи зм'якла до українського слова, але 1876 р. без будь-якої підстави видала новий закон,

ISSN 2078-5534 Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2016. Випуск 63

частину котрого щодо словників і театру 1881 р. було замінено таким самим законом.

Наслідком переслідування українського слова було те, що в Росії перекладні, наукові й духовні твори українською мовою не друкували, а всі прохання про дозвіл видавати українські газети, журнали, брошури, підручники тощо завжди отримували відмову. Адміністрація тим способом обмежувала суспільну й особисту діяльність української інтелігенції у справах освіти, літератури, розвитку національних духовних сил і рідної культури та вбивала силу українського народного духу.

Через ситуацію, створену указами уряду, українські письменники змушені були перенести свою літературну діяльність до Галичини, де розвивалася українська література, що звернула на себе увагу англійців, французів, німців. Тоді в Галичині виходило близько 20 українських газет, видавали журнали й наукові твори, котрі деяким авторам допомогли стати членами російської Академії наук. Та все це для підросійського українця було заборонено, й заборонено не за думки, а за мову. І коли з Галичини на Велику Україну не могла дійти жодна книжка, друкована українською мовою, то в Галичині цілком вільно друкували книжки російською.

Підписанти зауважують, що ці заборони шкодять не тільки народам, але й державним інтересам. Заподіяти особі цілу низку перешкод тільки через те, що вона народилася українцем, а не росіянином, не євреєм, не поляком, не німцем; позбавляти її за те дарунків своєї духовної природи та не дозволяти розвивати їх; убивати її рідне слово і національний дух; нищити її культуру; руйнувати її життя і не давати йому нічого, чим би можна все те замінити, бо це річ неможлива; змушувати незадоволених своїм становищем шукати в чужій державі заспокоєння вищих потреб душі і розвитку народного духу – такі заходи суперечать державним інтересам, а український народ не для того підписав акт 1654 р., бо бажав жити з російським народом у мирі і злагоді , а не бути пасербом, котрий мусить проживати у рабстві [7, с. 138].

Одеські українці, окрім висланої до Кобека телеграми й меморіалу до голови комітету міністрів Вітте у справі заборони 1863 р. перекладу Святого Письма українською мовою і указу 1876 р. використали ще одну нагоду, щоб задекларувати свої національні змагання. На зібранні тамтешніх журналістів було порушено питання конечної волі «нарѣчий" народів у російській державі, а передусім свободи української мови. Речники українського слова Шелухин, д-р Луценко звернули увагу зібрання на винятковий стан української мови, що стогне під нестерпно тяжкими обмеженнями. Вони висловили пропозицію, яку підтримали всі учасники, вимагати від міністра відміни обмеження щодо української мови.

Член одеської міської ради Я. Новиков підтримав думку про необхідність повної свободи української мови, бо заборони, які існують, породжують лише ворожнечу між двома однорідними народами. Їх (заборони – *Б.С.*) можуть підтримувати тільки вороги російської держави. Після прийняття відповідної ухвали, вирішили вислати делегацію до Кобека, щоб донести до нього думки, висловлені на зібранні [4, с. 66].

Одеський міський голова І. Зелений підготував доповідь для думи, у якій пропонував, аби вона просила міністерство скасувати закон від 1876 р. й дозволити вчити по народних школах в Одесі і в околичних селах, що належать до міста, українською мовою [3, с. 19].

26 лютого 1905 р. в Києві в роковини смерті Т. Шевченка відбулися вечорниці. Присутні уклали звернення до міністра внутрішніх справ. Лист підписали

99 осіб, серед яких були: М. Балабанов, Б. Грінченко, С. Єфремов, І. С. Левицький-Нечуй, Л. М. Старицька-Черняхівська, Н. К. Тобілевич (Садовський) та ін.

Київська інтелігенція звертає увагу на важке нестерпне становище преси в Росії. Якщо російська преса, зазначають у листі, зазнає на собі всіх наслідків безправності, адміністративної самоволі та примусової мовчанки про найпекучіші життєві питання, то українська й зовсім позбавлена можливості торкатися будь-яких життєвих питань. Вона вже здавна обмежена в правах на існування, а від 1863 р. засуджена на знищення. Силою відомого розпорядження від 18 травня 1876 р. література українською мовою зовсім заборонена, за винятком белетристичних творів. Але людям, які мають змогу вирішувати долю друкованого слова в Росії, навіть ця вузька сфера діяльності видалася занадто широкою для української преси, тому цілою низкою канцелярських розпоряджень було заборонено видання різноманітних періодичних органів, друкування перекладів, книжок для молоді, хоч би й белетристичних. Виходили навіть розпорядження заборонити значнішу своїм обсягом або варту уваги книгу, хоч би вона належала й до красної словесності.

З тих причин українські письменники були позбавлені можливості працювати в себе вдома. Вони були змушені перенести свою діяльність за кордон, у ту частину рідного краю, що є складовою сусідньої німецької держави, яка дає потрібну свободу розвиткові слов'янської літератури, вигнаної зі слов'янської держави. Галицькі українські видання заповнювали твори, що були написані земляками з російської України. Галицькі українські інституції отримували звідти матеріальну значну для розвитку діяльності тих інституцій для користі хоч би невеликої частини українського народу. Таким способом утворився новий культурний центр українського життя у Львові, куди йшли всі ті капітали лише тому, що не могли бути використані в себе вдома, де серед місцевих обставин принесли б найбільше користі.

Певна річ, переконані автори звернення, праця, хоч би для невеличкого закутка рідного краю, яким є Галичина і Буковина, дає деяке моральне задоволення українським діячам. Але воно дуже маленьке порівняно з тим почуттям невимовного болю, яке проймає їх через становище українського народу, який проживав на теренах царської Росії. Українські інтелігенти розуміли, що народ позбавлений єдиного можливого для нього способу освіти – школи і книжки рідною мовою. Вони були свідками того нещадного процесу, що чим раз більше потопляв населення рідного краю в безпросвітній темряві неуцтва. Духовні творчі сили народу завмирали, занепадала його культура. Народ був безсильний у боротьбі з неприхильними суспільними та економічними умовами, що доводили його положення до повного безправ'я. Усе те робилося на очах українських діячів, але їх руки були зв'язані, уста міцно закриті: їм відібрано право й можливість навчити народ рідного письма, пояснити йому його становище, вказати шлях до дальшого розвитку. Залишаючись фізично в рідному краю, прикована до нього всіма своїми почуттями, помислами й інтересами, інтелігенція духовно була вигнана з нього й мусила жити серед рідного народу безправними вигнанцями, німими свідками подій.

Присутні на зібранні висловилися за повне знесення всяких обмежень, спеціально накинених на українське слово, зрівняння української літератури з літературами всіх інших народів, змогу користуватися рідною мовою в усіх галузях літератури й науки, у книжках і періодичній пресі.

Українські інтелігенти розуміли, що всякі часткові переміни обов'язкових тепер обмежень, усякі півзаходи в цьому напрямі не можуть бути достатнім

ISSN 2078-5534 Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2016. Випуск 63

розв'язком болючого питання і вся свідома українська суспільність сприйме їх як продовження тої політики, яку так дорого оплачує народ і яка так довго викликала й загострювала невдоволення та роздратування всіх верств суспільства. Вони були переконані, що лише вільна преса може успішно виконувати важку й одвічну справу, а тому вимагали звільнити друковане слово від утисків попередньої цензури і всякого іншого незаконного втручання у сферу духового життя [1, с. 156–157] .

Відомий український патріот Євген Чикаленко вислав листа до міністра рільництва й державного майна, у якому особливу увагу звернув на те, що заборона української мови відбивається на економічному стані українського населення.

З московською (російською – *Б.С.*) мовою, – пише Є. Чикаленко міністрові, – народ знайомиться лише у школі, у місті, стосунках з вищими властями. У родині, на вулиці, у стосунках з нижчими урядами й церковними властями він послуговується тільки українською мовою. Тому все те, що він здобув за короткий час навчання у школі, дуже швидко забуває. Особа, яка після закінчення школи не потрапляє до міста або до уряду (у писарі – *Б.С.*), швидко втрачає розуміння прочитаного з російської книжки, а коли немає української книжки, то забуває й алфавіт.

Тільки книжка рідною мовою, – наголошує Є. Чикаленко, – врятує людину від рецидиву анальфабетства, тільки вона може зацікавити її і навчити чогось нового, між іншим також способів ведення господарства тощо. На жаль, книжок українською мовою мало, а газет і журналів зовсім нема, бо уряд чомусь в українській літературі бачить небезпеку для цілої держави і тим самим створює небезпеку для держави через неуцтво, темноту а вслід за тим і через обмеження українського сільського населення.

Ще ширше поставлено цю справу в Чернігові в тамтешній міській публічній бібліотеці. На зібранні її працівників ухвалено домагатися від міністерства скасувати цензуру взагалі і звертатися до суду в разі перешкод у використанні українського слова в друці. Український письменник М. Коцюбинський, указавши на трагічне становище друку українських видань, запропонував до цього поправку, щоби цензуру скасувати на всі твори без різниці мови.

«Хочете, – говорив М. Коцюбинський, – надрукувати книжку для дітей українською мовою, то цензор відповідає вам, що «українських дітей немає», а є «русскія дєті» – і книжки не пускають! Хочете перекласти Пушкіна українською мовою, цензор не дозволяє вам поставити імені Пушкіна на перекладі, і ви мусите видати свій переклад за оригінал». Ілюструючи сваволю цензорів, М. Коцюбинський навів приклад, коли в Галичині було видано український переклад «Іліади» Гомера. Цю книжку вислали до Росії, але цензура не пропустила її і повернула назад, навіть не розрізавши аркушів. Той примірник уміщено у Львові в історичному музеї як наглядний приклад російської цензури.

Далі письменник звернув увагу на безправне становище українського театру: «Театральні вистави українською мовою мусять бути лише оригінальні; вистав у перекладі не пускають, але ж відомо, що ні один театр на може існувати самими оригінальними виставами…». Сам письменник також став жертвою цензурних заборон. Він послав до цензури повість суто психологічного характеру українською мовою. У повісті фігурував священик, у котрого були сиві очі. Цензорові це не сподобалося, і він всюди повикреслював «сиві очі». Щобільше, цензор не просто не вподобав собі очей героя, але й ще й постарався порвати мало не всі психологічні вузли повісті й так покалічив твір письменника. Навіть така невинна

ISSN 2078-5534 Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2016. Випуск 63.

фраза, як «дерев'яна біла церква між зелению приємно вражала око" чомусь не сподобалася цензорові, і він її викреслив. [6, с. 2]

Українські письменники з Києва – проф. В. Антонович, Н. Біляшевський, Б. Грінченко, М. Грінченкова, В. Доманицький, С. Єфремов, П. Житецький, І. Нечуй-Левицький, М. Лисенко, А. Кримський вислали до міністра Кобека телеграму: «Підписані українські писателі, живучі в Києві, уважають, що з огляду на тяжкі обмеженя, якими спутано українську мову, є річ конечна, щоби в комісії, віддані приводові вашого превосходительства, взяли участь також представителі української літератури, і мать те пересьвідченє, що друкованому слову може дати необхідну волю тілько рішуче усунення «предварітєльной цензури» і впливу адміністрацийної власти на справу друку».

Підтримала киян і українська інтелігенція з Херсона, яка також у своїй телеграмі вимагала від міністра Кобека стати на захист інтересів українського слова.

Без сумніву, що Кобек мусив отримати безліч листів, телеграм з центрів усієї території російської України. Треба зважити, що в ніде Росії не було жодного українського часопису, не то щоденника або хоч би тижневика. У той час поляки, та не тільки вони, як представники національних меншин, мали польський орган навіть у столиці держави. Практично в усіх центрах України були й українські організації, які прагнули створювати українські друковані органи. Свідченням цього є те, що міністерство внутрішніх справ отримало велику кількість прохань про дозвіл видавати українські часописи (белетристичні, популярно-повчальні, гумористичні, наукові з усіх кінців України – Києва, Чернігова, Одеси, Кубані, Кавказу. У Катеринодарі, столиці Кубані, п. Родіонова і С. Ерастін хотіли видавати літературно-політичний місячник «Поступ», а в Хотині Бессарабської губернії лікар Ф. Немоловский і агроном В. Яблоновский просили дозволити видання українського часопису, призначеного для ширення між народом знань про хліборобство й гігієну.

1905 р. професор І. Пулюй вислав листа до Кобека, президента спеціальної комісії для перегляду цензурних законів. Учений висловив сподівання, що комісія перегляне цензурні заборони, які шкодять не лише українцям, але й але й приносять велику шкоду для самої держави (Росії – *Б. С.*). На його думку, відміна цих заборон викликала б між українським народом радість і принесла би неоціненну користь російській державі.

«Маю надію, – писав учений, – що теперішнє безвихідне положення, у яке потрапила Росія, доведе вкінці всіх до розуміння, що груба сила і гноблення народу можуть викликати не любов і вдячність, а обурення. Тепер, мабуть, розуміють і правлячі кола, що знання не тільки робить народ добрим, благородним, але й підносить його національний добробут і силу держави вдома і за межами і що тільки такі уряди можуть надіятися на признання народу, як і на добрі успіхи державної господарки. Таке саме розуміння допоможе мужам в Росії знайти нитку Аріадни, котра виведе свою вітчизну з теперішнього нещастя. Перед таким розуміння зникне та недовіра до українського братнього народу, котрий перед 250 роками добровільно з московським царством поєднався, застерігши собі самоуправу в Україні. Та недовіра, викликана Катковим минулого віку, ще й досі шляється по закутках».

На завершення свого листа Іван Пулюй висловлює надію, що члени спеціально створеної комісії будуть прихильні до такого розуміння та запропонував комісії для розгляду такі питання:

1) відміна царського указу від 18 травня 1876 року;

2) допущення української мови в Україні в урядах і школах, у виданнях

ISSN 2078-5534 Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2016. Випуск 63

преси і на всіх царинах наукової і літературної праці;

3) дозвіл для ввезення в Росію Святого Письма мовою українсько-руською і наукових видань цією мові за кордоном Росії друкованих [8, с. 39–40].

Не міг стояти осторонь проблеми утисків українського слова й відомий український історик М. Грушевський. Причому цікаво, що він до неї повертався двічі. 1906 р. в часописі «Украинскій Вѣстникъ" учений надрукував статтю під назвою «Позорной пам'яти…".

М. Грушевський назвав указ 1876 р., за який тримався старий режим, одним із найстрашніших за задумом і наслідками. Саме цей указ забороняв вживати українську мову, а фактично своїм застосуванням знищував всяку змогу літературної й наукової діяльності цією мовою, адже забороняв усякі твори наукові, науково-популярні, літературу для народу і для дітей українською мовою, всякі періодичні видання, а в єдино дозволеній сфері белетристики – твори, які відгукувалися на питання суспільні і національні, теми з життя інтелігенції, переклади з чужих мов тощо [9, с. 39].

Ще восени 1905 р. кабінет міністрів звернувся із запитом до академії наук, Київського та Харківського університетів, київського генерал-губернатора, які однозначно висловилися за необхідність відмінити обмеження українського друкованого слова як заходу, що тільки дратував населення і створював непереборні перешкоди для здобуття освіти й культурного розвитку мас. Незважаючи на те, правлячі кола царської Росії не зважилися відмінити той едикт, котрому протягом 30 років приносили такі «обильныя жертвы, упитывая его произведеніями мысли и слова, сокомъ мозга и нервовъ тридцятимилионнаго украинскаго народа». Царські чиновники не могли розчаруватися в «державній мудрості» цього указу й надіялися привести українську народність у небуття й довести цивілізованому світові, що української мови дійсно «не было, нѣтъ и быть не можетъ".

Однак у1905 р. перед приходом народних представників уряд був змушений створити комісію, яка повинна була переглянути закон 1876 р., «этотъ отварительный вампиръ, пившій кровь благороднѣйшихъ представителей украинскаго народа, проводившій отъ колыбели до могилы цѣлое поколѣніе украинскаго общества, нашелъ свою кончину въ изданныхъ въ моментъ вступленія на позиціи народныхъ представителей «временныхъ правилах для неповременной печати» [1, с. 40–41].

Відміняючи стару цензуру й заміняючи її новими прийомами цензурного пошуку, члени комісії мовчки сховали всі «исключительные» правила для творів на «иностранныхъ или инородческыхъ языкахъ», у тому числі і для українського слова, створені едиктом 1876 р. Комісія, до складу якої входили академіки П. Корш (голова комісії), П. Фортунатов, О. Шахматов, О. Лаппо-Данилевський та ін. мовчки викинула в яму один із найгрізніших творінь своєї «державної мудрості», не маючи сміливості голосно заявити про його відміну [1, с. 147] .

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Адрес Українців про потреби української мови // ЛНВ. – том XXX. – Кн. IV. – Квітень 1905. – С. 65–67.

2. *Грушевський М.* Позорной памяти…// Украинскій Вѣстнік. – № 1. – 21-го травня 1906. – С. 39–41.

3. Заходи коло знесененя указу з 1876 р. // ЛНВ. – Т. XXIX. – Кн. II. –

лютий 1905. – С. 138.

4. З боротьби України о рідну мову // Діло. – 24 лютого 1905. – Ч. 44. – С. 1–2.

5. З боротьби о українську мову в Росиї // Діло. – 16 березня 1905. – Ч. 61. – С. 1–2.

6. З боротьби о українську мову в Росиї // Діло. – 18 березня 1905. – Ч. 63. – С. 2.

7. Мемориял в справі української мови в Росиї // Діло. – 19 лютого 1905. – Ч. 40. – С. 19.

8. Меморіял професора Пулюя в справі української мови // Діло. – 26 березня 1905. – Ч. 69. – С. 2.

9. «Не было, нѣтъ и быть не можетъ!» // ЛНВ. – том XVI. – Кн. VI. – червень 1904. – С. 129–158.

Стаття надійшла до редколегії 10. 08. 2015
доопрацьована 20. 09. 2015
прийнята до друку 20. 10. 2015

THE UKRAINIAN INTELLECTUALS AND DECREES ON UKRAINIAN LANGUAGE BANNING

Bohdan Sokil

L'viv Ivan Franko National University,
Department of Ukrainian Applied Linguistics,
Universytetska Str., 1/233 79602, Lviv, Ukraine,
phone: (032) 239 43 55

Oppressions of Ukrainian language began at the beginning of the XVIII century. Even then censorship and synod decrees are against using "special dialect" meaning Ukrainian language in writing. The aim of these decrees was to establish Russian language as a state language and "unite" literary Ukraine and Moskovshchyna. Tsar OleksandrMykhailovych tried to subordinate free Ukrainian typographies and a famous "Russian reformer" Petro I finishes subordination of these typographies to the synod in Moscow by the decree on October 5, 1720. It should be admitted that this decree was the first law in Russia concerning book printing. In fact the law stopped the development of Ukrainian literature.

But the decrees of 1863, 1876 and 1881 were very detrimental for Ukrainian language as according to them it was removed from all spheres of the public life. In fact Ukrainian language was banned.

The Ukrainian societies resisted to the ban of the Ukrainian language and began to send petitions to the government mentioning the poor state of the Ukrainian language and detrimental influence of these bans as well as demanding their immediate cancellation.

The representatives of the Ukrainian organizations made speeches against these bans and demanded their cancellation.

Key words: language, dialect, edict, decree, censorship, prohibition, abolition of the prohibitions, scientific literature.